

Bogomtaler

J. Lindholm

Marie Stoklund, Michael Lerche Nielsen, Bente Holmberg og Gillian Fellows-Jensen (red.): *Runes and their Secrets. Studies in runology.* [Based on presentations held at the Fifth International Symposium on *Runes and Runic Inscriptions* August 16th-20th 2000 at Brandbjerg Højskole, Jelling, Denmark.] København: Museum Tusculanum Press – Museum Tusculanums Forlag 2006. 461 sider. DKK 398,-

Den 6. september 2006 udkom endelig *Runes and their Secrets* (herefter RS) på Museum Tusculanums Forlag – endelig, fordi værket har været ganske længe undervejs: siden 2000, hvor det forskermøde, der ligger til grund for artiklerne, blev afholdt i Jelling. Og det er en fornøjelse, at der er kommet nyt på runeområdet, fordi det er så sjældent, at noget større og samlende ser dagens lys. Med RS er der taget et godt spadestik i den rigtige retning.

Vi har fået en omfangsrig (461 sider) og vidtfavnende tilstandsmelding fra runernes verden. 22 forfattere af forskellige nationaliteter har bidraget til værket, hovedsagelig på engelsk,

men også et par enkelte bidrag på tysk og et på svensk har fundet vej. Det lader sig virkelig gøre at få et indtryk af runefagets bredde, som omfatter alt fra studier af den grafiske fremstilling af tegnene over den kunstfærdige udsmykning af stenene til runemagi og den mere traditionelle sproglige behandling af indskrifterne; samtidig behandles stene fra den tidligste tid indtil den sene middelalder (100-1540 e. Kr.).

Bogen er i hård indbinding fra forlaget og smykket med billeder særlig fra Jellingstenene. Skrifttypen, der er benyttet til brødteksten, er af en behagelig størrelse, og man har med ynde undgået unødige farver – selv den forholdsvis store mængde billedprydnings er holdt i sort-hvid.

Med dette kildevæld af viden om runer må man unægtelig ærgre sig en smule over, at bogen ikke afsluttes med et register, således at man lettere kunne finde rundt i værket. Det er jeg sikker på, at udgiverne også ville ønske, og man må under alle omstændigheder sige, at den lange rejse fra foredrag til bog ikke gerne skulle have været længere. I stedet må man forsøge at finde vej vha. indholdsfortegnelsen, som jo dog kun er et fattigt vederlag for et register.

Målgruppe

Selvfølgelig er bogen først og fremmest skrevet for fagfolk, og der er således ikke gjort noget forsøg på at forklare forskellige fagtermer. Det gør, at bogen ikke uden videre kan benyttes af lægfolk – man skal have en vis grundviden inden for området. Det er selvsagt ikke noget, man kan laste udgivere eller forfattere for, for det ligger i målet med udgivelsen.

Alligevel kan lægmand sagtens få ganske meget ud af bogen afhængigt af særlige interesser. Der findes et par artikler, der er bredt anlagte, så også ”almindeligt interesserede” kan få udbytte af dem. Nedenfor vil jeg gennemgå tre artikler udvalgt under særligt hensyn til dels deres værdi for lægmand, dels deres betydning for danske og skånske forhold.

Udvalgte artikler

Anne Pedersens artikel, *The Jelling Mo-*

numents – Ancient royal memorial and modern world heritage site, åbnede mødet i Jelling.

Artiklen består af to dele: 1) en oversigt over beskæftigelsen med Jellingmindesmærkerne kulturelt og videnskabeligt; 2) en udsigt over fremtidige forskningsopgaver, som kan bringe os ny viden om de historiske begivenheder. Hovedvægten ligger på de arkæologiske forhold.

I første del gennemgås Saxes og Svend Aggesøns omtale af Tyre, kong Gorms kone, og senere tiders omtale af den navnkundige dronning. Dertil omtales kong Gorms runesten sat over Tyre og den drøftelse, der opstod omkring denne del af runemindesmærket, da litteraturprofessor Hans Brix (1870-1961) påstod, at tilnavnet *Danmarksbod* ikke lagde sig til Tyre, men i stedet til Gorm. Dette bragte stort røre i hele den lærde verden, og på trods af, at tolkningen

knæsattes i den endnu ved magt stående standardudgave af Danmarks runeindskrifter, er den blevet tilbagevist både af E. Moltke og flere andre videnskabsfolk. Danmark fik sin *Drunni tanmarkaR* but tilbage.

Derefter føres vi over den hele række af lærde mænds behandling af mindesmærket fra de første kobberstik til den navnkundige Ole Worm. Forskellige kunstneres benyttelse af værket berøres også, således Johannes Wiedewelts værker – dels billeder, dels (nu tabte) buster, som vi endnu har kunstnerens tegninger af.

Derpå beskrives de forskellige arkæologiske undersøgelser. Her skal man især lægge mærke til det store antal udgravninger af den såkaldte nordhøj – havende i erindring, at det kun er denne høj, der har gemt på et gravkammer.

Efter denne gennemgang af mindesmærkernes nyere og derigennem ældre historie og fundet af (den formodede) Gorm den Gamle, går Pedersen videre med at opridse og begrunde de mål, hun tror, at fremtiden kan og må nå: Først og fremmest en ny undersøgelse af nordhøjen med henblik på at underbygge det tilsyneladende fund af en enorm skibssætning i området omkring sydhøjen (en skibssætning med en længde på 170 meter); ved sådanne undersøgelser vil man sandsynligvis finde nye grave.

Endvidere bør nye undersøgelser omkring Haralds indskrift, ”Danmarks dåbsattest”, og de historiske forhold kunne fortælle noget om, hvilke begivenheder, der hentydes til i indskriften. Pedersen antager, at man her vil kunne nå langt ved sammenlignende stilistiske studier fx i Tyskland og England. Endelig kan undersøgelser af oplandet omkring Jelling give oplysninger til kongesædets historie og kaste lys over nogle af mindesmærkets dunkelheder.

Ved slutningen af den egentlige ”runeperiode” (indtil 11. århundrede) finder vi to mærkværdige håndskrifter. Det ene har signaturen AM 28 8° og er måske bedre kendt som *Codex Runicus*, rune håndskriftet af Skånske lov. Det andet håndskrift er Holm perg A 120, som gengiver en såkaldt *Mariaklage* skrevet med runer, ligeledes fra Skåne. De to håndskrifter er omtrent samtidige (1300-1350), og sprogmanden Johs. Brøndum-Nielsen (1881-1977) opfatter dem som et vidnesbyrd om, at der i disse år fandtes en skånsk runeskriverskole. Senere finder vi også enkelte håndskrifter med runeskrift, hvilket Jan Ragnar Hagland skriver om i sin artikel *Runic writing and Latin literacy at the end of the Middle Ages*.

Han beskæftiger sig særlig med de levninger, hofsinden Bendt Bille

(1509-1555) har videregivet til eftertiden. På dette tidspunkt kan vi ikke tale om et almindeligt kendskab til runeskriften, men kunsten at skrive med runer var, argumenterer Hagland for, ”restricted to the select few”. Derfor må runeskriften i hvert fald i Bendt Billes tilfælde være brugt som en slags kodeskrift. Det falder godt i tråd med, at Bille gjorde tjeneste på et af kongens krigsskibe, og at flere af de optegnelser, han har gjort, har at gøre med forholdene på skibet, træfninger osv.

Selve runeskriften er en slags kursiv og synes at vise, at Bille havde en vis øvelse i at skrive; dette kunne pege mod et vist samtidigt kendskab til skriften, mens det forhold, at militære oplysninger skrives med en særlig skrift, tyder på, at det er en kodeskrift og altså taler imod, at skriften har været synderlig kendt.

Større klarhed om denne sag får vi først, når hele den sene overlevering af rune håndskrifter er blevet undersøgt fra grunden, men sikker viden vil vi desværre næppe opnå.

Jørgen Steen Jensens artikel, *The introduction and use of runic letters on Danish coins around the year 1065*, handler om forudsætningerne for brugen af runer på mønter i Danmark.

Som antydning i artiklens titel, befinder vi os i den danske kong Svend

Estridsens regeringstid (1047-1074/76), og man har tidligere tilskrevet brugen af runer på mønterne en form for nationalisme udgået fra kongen selv, som førte tilsyn med de danske møntslagere. Denne forklaring mener Jensen dog, at man måske skal tage op til fornyet overvejelse, og han inddrager begrebet *renovatio monetae*, som er latin for ”møntfornyelse”. Møntfornyelsen var en særlig skat, som enhver magthaver kunne udskrive efter behov, og bestod i en ombytning af de forhåndenværende mønter til nye efter en tvangskurs. Der har tilsyneladende været en vis utilfredshed med denne form for beskatning, hvorfor den afløstes af en plovskat. Alligevel genindførtes den i slutningen af 1200-tallet og synes at have været ved magt i Skåne indtil 1360’erne.

Brugen af runer træder ind som fornyelse af mønterne, idet man ved ombytningen var nødt til at gøre den nye møntrække anderledes end den gamle. Vi kan finde mønttyper, der tilsyneladende fornys blot med den ændring, at møntslagerens navn på bagsiden af mønten skrives med runer i stedet for latinske bogstaver. Dette sker inden for et tiår (1060-1070). Samtidig opstår et skel til den tidligere mønttype og dermed til andre, udenlandske (tyske og engelske) mønter, idet man hurtigt kunne skelne rune-

skriften på mønternes bagside.

Foreteelsen er tilsyneladende østdansk, da den kan iagttages på mønter fra først og fremmest Lund, men også Roskilde træder noget senere ind på skuepladsen. Møntfornyelse i Vestdanmark lader sig derimod ikke påvise i samme grad; her synes den kun at have været i brug i årene omkr. 1080-1100. Så selvom man vel ikke ligefrem kan tilskrive brugen af runer på mønterne nationalisme, kan man dog tale om en dansk kulturel baggrund og ikke mindst danske interesser i tydeligt at afgrænse hjemlige mønter fra udenlandske.

Afrunding

I tillæg til Anne Pedersens ovennævnte artikel vil jeg indskyde, at man nu *har* fundet sten i området omkring højene, som udgør den forventede skibssætning; arkæologerne håber endda på, at der blandt disse er en sten med runeindskrift. Endeligt svar på dette må vi dog vente med til senere i foråret 2007, hvor udgravningen støttes med flere penge.

Det var blot nogle få ord om et forholdsvis omfangsrigt værk. Meget kunne endnu siges, men jeg har her valgt at beskrive bogen gennem tre fremstående artikler og håber, at de kan ansprende til at læse videre i værket, der giver god besked om mangt og meget i runologiens verden.

Poul Kry Poulsen

Robert Phillipson: *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press 1997. 365 sider. Ikke illustreret. DKK 189,95

Robert Phillipson har i 25 år arbejdet inden for English Language Teaching (ELT) i forskellige sammenhænge i Vesteuropa, i det kommunistiske Østeuropa og den tredje verden, især Afrika. Som følge heraf fik han i 1990 sin doktorgrad ved Amsterdam Universitet. Siden da blev han lektor ved RUC, Danmark, hvor han arbejdede sammen med sin kone Tove Skutnabb Kangas. Han behersker flere sprog. For nærværende er han ansat ved Handelshøjskolen i København.

Robert Phillipson gennemgår i bogen engelskundervisningens historiske udvikling i det 20. århundrede og dette sprogs globale spredning i denne tid og belyser den ud fra fredsforskeren Johan Galtungs analyse af imperialismen på andre områder: politik, økonomi, militær, kommunikation, kultur og samfundsmæssige sider. Han finder, at den filosofi også kan anvendes på den engelske kulturelle og sproglige imperialisme.

Ifølge denne er følgende mekanismer virksomme ved spredningen af engelsk: indtrængning, fragmentering og marginalisering.